

СОВЕТ АРМИЯ ЧОННУУ, ТАЙБЫЦНЫ

ЧУРУКТА: Н кезектиң бөлүк дайынчылары. Политиктиг болгаш дайынчы белеткелдерниң шылгаракчылары (солагай таладан оң талага): Ю. С. Мак, Ю. А. Шуховцев, Е. Ф. Атаманчук, В. М. Искрицкий, П. В. Сосков. Фото С. Феоктистову.

Ажылчын салгалдың кижизи

Чокта чаа-на солдат чоран, парланыч Анатолий Быковту республика типографиясының ажылчылары Кызыл хоорай Советиниң депутаттыгы боттарының наамында кыдыр азыналар. Бодуну ажылчын ол бедик идегелди канчал деп алганы?

Анатолий Быковтун адазы база ажылчын ижи чоран. Ол Ада-чурттуң Улуг дайынында димдериниң алуум-биле өлгөн. Ынчан Анатолийниң незинге берге-ле турган. Ол ийи бичи уруун бажынынга артырып кааш, эртен эрте-ле ажылдап чоруурлар, а Тая дунмазын ажап, күш чедер шаа-биле бажың ажылы кылып артып каар турган. Ындыг байдалга тургаш, ол чедик наасты эрай бөөрдө доокуп алган. Азынын чуткулдуг сагыш салганынын ачында Анатолий өөредилгенин уламчылап шыдаан.

Уш чыл эртен сонда Анатолий Быков Невосибирскиниң полиграфия училищениң чедишкенин дооскан, алдыгы разрядтын парланыч мергежилди болган. Оон-на Тывага ажылдап чедип келген. Типография коллективини оңу чылы-биле үлүзүп, дуржулгалык парланыч Ткачев-на дуулааны кыдыр ажылдап алган. Аныяк парланыч оң байлап

дуржулгалык шижээди албышаан, бодуругечи ажыл-ише чаңчыга берген.

Бир чыл болганда типографчыларины коллективини аныяк ажылчын бодуну ыдытыг хамааты хүлээлгези — Совет Армияның хүрээленинге албан эртинеринче үздэн. Аңаа ол бодуну коллектив-биле доктаамал харылажып, номсомолчу дескел чоң тура-сорубиле, эки өөренип, мактадып турган.

А. Быков шериг албанын эртинерге, бодуну ажылчын коллективинге улам-на былыгып дадыкан, сагыла-чурумуну, ажыл-иши апарган эл деп келген. Ол ам парлаар машинаны өзүлүг ээси болуп турган. Узаванда-ла эки ажылчы-биле коллективе шылгарып үнүп келген: Хундулел самбырында чуруу астынган, а Хундулел Дептеринде — оң ады бижиттинген.

Номсомолчу солдатка, аныяк ажылчыга эң утундуурбас хүн — оңу типографияның коммунистери ленинчи партияның хүрээленинге кирип алганы болуп. Номсомолчуну ыдытыг күзели ынчээр боттунган.

Ол улуг идегелди Анатолий Быков бодуругечи ажыл-ише-даа, хууда

Төрээн чурттуң Төөгүдөн ады-биле

Улуг лейтенант Сат Бүрөкөй немештиги эжелешчилер-биле демиселди фронттуңче 1943 чылдың сентябрь 1-де алган. Фронтта оңу тыва эскадронунуң пулемет өзөдүнүн командиринге томуйлаан. Ол виада дыка хей дайынчы чорудуларга кирип, өзүш өзес чедишкенин болтуган турган. Чүдө Ровно чогулга Бүрөкөй боду дайынчы 3 миномет болган 2 пулемет туруштарын ууткап чок кылган.

Сурмичи суурунуң чогулга дайынчы ууру атавазын ойтур шапкан тулушкунга пулеметчилер оңа бажыг туруштуг болган маадырдыг чоруун көргүскенер. Калчаалыг дайын-биле тулушкунга чаңгыс бажым-даа аткаарлап, чаныш-сыныш чок, дидим-эрес тулуш турган Тываның өдүм чок маадырларынын — оң бир пулеметчилериниң дайынчы алдары бүгү фронтта чаңгылашып тарай берген.

Оларны аттары бо-дур: улуг лейтенант Бүрөкөй, улуг сержант К. Төштүр, гвардейжилер Баты, Түметей, Самбуу, Жапка, Манараа, Тарык-оол, Балчык-оол, Тидиржаа. Оларның-биле кады старшина Дажы-Серенге баштаган 5 дайынчылар база эрес-дидим тулушкуннар.

Олар ханының өөлдү дамдымынга чедир боттарынын дайынчы туруштарын кабан. дайынчы чеп-сектерин кодан салбаан. Араатан-аан дайыны чакыс бажым-даа

СЭКП болза социалистиг ада-чуртту камгалаарын, ССРЭ-ниң камгалаарын, Совет Чепсектиг Күштериниң күчүзүн бажыгларын партиянын, бүгү совет улустун ыдыктыг хүлээлгези, социалистиг күрүнениң эң чогулга эрге-хүлээлгези кыдыр көрүп турар. Бүгү социалистиг лагериниң идегелди камгалаарын болгаш айыыл чок чоруун социалистиг өске-даа чурттар-биле кады хандыраарын Совет Эвилели бодунуң интернационалчы хүлээлгези кыдыр санап турар.

(СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯ-ЗЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫНДАН).

Чоргаарланыр мен

ныг тулушкунунуң үзүндө, долу чаашын даг куттулуп турган өнтүң ада-биле чоруп тургаш бажылангаш эштериниң камгалап албышаан, дайынчы 4 хайгылыч атоматчиктерин чок кылган мен.

Ада-чурт дайынының өрдениниң бирги чергези, чазактың мөңзү тывыскан өскө-даа шаңгалдыр ол чалбыштыг чылдарның тураскалы болуп артык, дайынны көр хөөн чок чоручуң, Төрээн чурт-на болгаш тайбыңчы херзеге бердинген чоручу мен ии хей-аыт кирип турар. Ол бүгүнү сагып кээрмиз-ле төрэн Совет Армияныска — тайбыңчы, тургузучу шитки, ижи төрелгениниң ааскежиниң армиянынга ынакшылым кызыгаар чок.

Мен ам коммунист тургузушкунунуң шалычы фронтунуң — кезээ аныл-агының шалычы участокунуң дайынчысы — төрэн колхозунуң аныл-ишчилериниң бирээси мен.

Канан, мен фронтка эки-тура-биле чоруп турганда чаңгыс харлыг турган огулм Н. Сарылар ам Совет Армияның хүрээленинде албан эртинер турар.

Совет Армияның алдарлыг 45 чыл өкүнү бөгүгү байырланында бүгү делегейге быгыт тайбыңчы, улустар азыныга кады амылдажылганы ленинчи политиканын хажып чокка чорудуп, бистин улуг Төрээн чурттуң камгалаарын быгытлап Совет Коммунисттиг партияга болгаш Турат казанка өөрүп четкиргенини илергейээр күзөлдөг мен.

В. БАЙЛАН.
Чөөн-Хемчик район, СЭКП-ниң XXII съездин аттыг колхоз.

ЧУРУКТА: Ада-чурттуң Улуг дайынчы кирижикчи Алексей Маршалевич АН-ООЛ.

Сес уругларның иези, колхозчу менээ февраль 23-түн хүнү — улуг байырлап, өөрүшү чоргааралдыг күнү. Ол дээрге таварылга эвес. Ада-чурттуң Улуг дайынының кирижикчи болуп, тайбыңчы болгаш чоңунуң ааскежиниң камгалаачысы — Совет Армияның эрес-маадырдыг дайынчылары-биле кады, Төрээн чурт дээш ыдытыг демиселге кирип чоран мен.

Украинаның бирги фронтунуң Тываның эки-тура-биле эш-өөрүм-биле кады совет черин бажым бурдузу дээш көр хөңүнү чок дайынчы — гитлерчи аг-шериниң нал-чалыг халдаашкынынга ууру тулушкунуңа кирип турган чылдарым утундуурбас. Ровно хоорайны хостап турган сегирнип алышкын-

Улуг сержант — студент

Монгуш Эртин Совет Армияның хүрээленинге албан эртинерге, эртең күзүн халажып чанып келген. Аңаа ол эрте-билде, ажыл-ише болгаш спортка дагыгы бажыккан. Өөредилгеге үгүчүл мактадып, бажыг сагыла-чурумуну, эрес-дидим чоруун көргүскөн. Улуг сержант деп шериг атты чедип алган.

Халажып келген улуг сержант кезээ аныл-агы техникунга өөредилгенин уламчылаан. Ол ам 3-чү курстун студенту. Шериг албанынга

тургаш чедип алган эки чаңгылдарын, хей-нитичи чоруун ол техникунга база үгүчүлүп, сургууларга үлөөр чыгып болуп турар. Эртине — үшкү курста комсоог, интернат чөгүленини кезигүү, өөредилгеге болгаш спортка тергиван кирип бирээси. Школа коллективи аңаа чоргаарланып турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.
Кызыл хоорай.

ТАЙБЫЦНЫҢ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 45 чыл өюнга совет улус, оң алдарлыг дайынчылар өөрүшкү болгаш чоргаарал-биле ужуражып турарлар. Бо алдарлык хунге Совет Чепсектиг Күштер бодунуң чогулга, төрэн Коммунисттиг партияныга кажангызында-даа артык кызыгаар чок бердигенин илергейлеп турар.

Бо төөгүтүз хүнү совет улус-биле кады, бүгү делегейниң, хамыктың мурнунда амы-дунча социалистиг чурттарның адычы чоңыра өөрүшкүлүг демалсап турар.

Совет Армияны болгаш Шериг-Далай Флодуну улуг Ленинге баштаган Коммунисттиг партия, Октябрьниң социалистиг Улуг революцияның төөгүлүг чаалап алышкынынын даштыкыны болгаш иштаниниң дайынчылар камгалаар соорула-биле тургускаан.

Эртен 45 чылдарың дургузунда бистиди Чепсектиг Күштеривис боттарының хуудурут хуудазына алдарымы-биле күссөп келген. Олар совет күрүнениң айыма чок чоруун, совет улустарының улуг чаалап алышкынынын чорудуп камгалап келген болгаш камгалаа-лаа турар.

Ол үениң дургузунда бистиди чуртув бодунуң хостагазы болгаш хамаарышнас чоруу дээш ийи уаа улуг дайыны: 1918—1922 чылдары иштаниниң контролөөчилик болгаш даштык интервенцияның каттыккан күштеринге ууру база 1941—1945 чылдары немеш-фашисттиг эжелешчилерге ууру Ада-чурттуң Улуг дайынчы чоруу ужурга таварышкан. Хамааты дайынчы, оң бистиди Ада-чурттуң Улуг дайынчыга бистиди улустунуң чепсектиг демиселге ул болгаш кады-берге болган. Ындыг тургаш, Коммунисттиг партияның улуг идеялары-биле сорук кирген совет улус болгаш оң Чепсектиг Күштери ол бүгү дүшкүрүтүп шыгалдаарында тилекчелер болуп үнгөн.

Фашисттер Германияны болгаш оң эвилелдериниң бистиди Ада-чуртче халдаашкын Совет күрүнени айылдык кырынга тургускаан. Шаа оң дүшкүрүтүп үеде Коммунисттиг партия бүгү совет улусту Төрээн чурт дээш хостагалды, мдыктыг дайынчы чорудуп үндүргөш, совет кижилерин бүгү күштерин дайынчы чылча шаарынык мобилизастаан.

Ол кады-дошкун демиселге долу тилекчелер чедип алар төлөөдө, совет улустун болгаш оң дайынчыларын улуг чүткүлдү болгаш маадырдыг чоруу негетинип турган. Мыңардагы бистиди чурттуң таваарышканы дег аар-берге байдалды кады-даа бурбаз күрүне шыдажып эртин алуус турган ийи. Чурттуң экономиказы дайын байдалына таарыштыр доп-доран-на эле тургузуштар төттүмөс арга-куштер-ди болгаш капиталдык социал-

ди чылдык онаалгаларын болгаш партияның XXII съездиниң шижет-пирлерин күссөп таалаы-биле совет улустунуң ажыл-ишин баштайгы түндүлдери уйдурган. Ол түндүлдөр өндүр-чалай болгаш чоргаарал-биле үлөтүр продукцияны бодурут үндүрүр таалаы-биле чеди чылдык дурт чылдык планы көрдүнгөн 39 хуунуң орунунга 45 хууга күссөттинген. Онаалгадан ажыр 28 миллиард рубльдиң продукцияны бодуруттен. Ол-ла үениң дургузунда 3700 ажыг чаа, улуг үлөтүр бодурутче черлери ажылдаач кирген.

1962 чылда Тываның аныяк үлөтүр бодурутузунуң коллективтериниң база сорук күшүгү амылдап, нияти продукция бүдүрүениң планын — 104 хуу күссөткен. Ол ышкаш республиканың көдээ ажал-агымын ийи ажыл-ишчилери чеди чылдык дуртук чылдык улуг күш-ажымы тилекчелер болган. Оң тоодаргай херезиң болза дуртук кварталдык социалистиг чарыжыны түндүлдө РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлениниң шилчир Кызыл тутун — казактың шаңгалы база каттап чаалап алганы болуп.

Бистиди чурттуң эртели болгаш техниканы кайгамчыктыг улуг чедишкениндег. Эртен-техниктиг чедишкениниң чаа азыннанчак көргүзүр болза, маадыр жууучу-костюмдар Николай биле Поповичниң башкаары «ВОСТОК-4» болгаш «ВОСТОК-4» космос кораблери-ниң октаргай делгеминге чижелээр чүве чок болуп жууушкуну, а ол ышкаш сымалдар азының делгеминге жууушкунуң тургучу-лел бар чоруур «Марс-1» станицаны чедишкенин салып үндүргениде болуп.

Күчүлүг социалистиг лагериниң чурттарының ажычы чоңыра социалистиг тургузушкунуң чедишкенин тургузарының оруу-биле бүтүрүлгө барып өөр. Экономиканың хөгжүлгөзүндө, чаа амырлардык тургузушкунуңа оларның чедишкенини — капиталдык социализмдиниң артык күшүтүн тодаргай, көсү херезиң-иң. Делегей арында социализмдини күштери империализмни, тайбыңчы күштери дайын күштерин амып турар.

Совет кижилерин болгаш азында социалистиг чурттарың улустарың бүгү сагыш-сеткили, угаан-болгаш тайбыл, тургузуучу амырларын угаанган. Бүгү чурттарың болгаш дилериниң улустары тайбыңчы тергени күзеп турарлар. — Ындыг болза-лаа чоңунуң тайбыңчы ынак-шылажы күзүл-чүткүлүгү ууру, Американың дайынчылар болуктери өөжөктө үлөткелдерин бодуруп ту-

СОЛДАТТАР — ЧОЛААЧЫЛАР

1962 чылдың күзү. Комсомолчу Виктор Волошиниң болгаш оң өөрүнүң Совет Армияның хүрээленинге албан эртинер хуусаазы доостур чыгаан турган. Ынчангаш бөлүк солдаттар шеригден халашкан кая, кандыг ажыл-ише амылдаар дугайында чугаа эгелзэн.

— Мен солдандан Тывада даг-дүңгүң улуг комбина-дым тудуп турар, ол тудуңу Бүгү-өвилелинде оңаа улуг тудуларның бирээси кыдыр чарлааным билдим. Аңаа барып амылдады, оолдар! — деп, Фомин сумелзэн.

Элзэн каш хүнер эртен сондо оң ажыг оолдар шилп алганы узун орукке тура-соруктуг чорупканар. Оларның азында Виктор Волошин биле Александр Фомин база бар. Төрээн Совет Армияныска албан эртинер халашкан, аңаа амылдаары-биле чедип келген солдаттарны Ак-Довурактың аныяктары болгаш туду-жудулары чылы-биле хүлээп алган.

Чеди чылдың беши чымының баштайгы хүнеринден эгелзээ-ле олар Чадананың хөмүр даш участкага амылдап кирипкен. «МАЗ» дээр маркалыг күчүлүг машиналарның чолаачылары — солдаттар чүкө сөөртүлгезинге тус-туста ээлчедө 27 рейстич орунунга 30—35 рейстич кылып, эки амылдап турар. Виктор Волошин чамдык хүнерде 40 рейстич кылып, тус черниң байдалында рекорд тургузуп-даа турар.

Совет Армияның 45 чыл өюнга болгаш РСФСР-ниң Дээди Советинге база ажылчы чоңор депутаттарының чер-чер Советтеринге соңулданың хүнүгө дүүнү сол-даттар амыл-иштиң кижилери болуп, шак ыдыг күш-ажылы чедишкениндег ужуражып турар.

ЧУРУКТА: Виктор Волошин.

Сөзү болгаш фотоу В. Чапайкинниң.

БИСТИН КАНДААТТАРЫВЫС

Хойжу биле мал эмчизи

Тодуг чаагайы аажок, дүккүр өөр хойлар Ан-Олек даанын чөөн талакы ариндан, кыш эгезинден бээр малдар баспаан, чүм оьттуг шөлөк калбарып чоруй оьтпап башып олар.

— Ха-айт, хо-ой! Кадарчы ыгчар кыйгы салырга оьт баштап, мурдун хунаажып бар чоран кезек хойлар, ээзиниц таныш уунге дыккыгыр чыгырып, өөрүнчү аразыгаче кирип келгилээ.

Ногаан даалымба додардыг дүктүг тонуг, кидинен кылган бичин барбайгаш чүктөөн, дошөр адын чеккен кадарчы дадан дүшөөн, болуун дайыгы турундала соддадаа лег, бараан харап тур.

Кышкы соок хунде 6 шак дургузунда хову шөл кезип келээжок, Оюн Сарыг-оолович мотан-шылаан шынчи чок, доммаан-даа. Оон соокка дайыккан күдөр хурен арны кыраалай берген, кажарарган карактары мөнгүнелетчек аккыр хар-биле шыптынган, Дус-Хөлдүн болган Кызыл-Шаттын ховузунда чоргарал болгаш мынакшыл-биле коруу тур.

Ында, ол делгем ховуларда оон кожаалары — бирги болган ийги хойжу бригадаларнын кадарчылары кодан-кодан хойларын олардадын, ээлчеглиг ажил хуну эрттирип чоруу. Кодап хой — ол дөргө тонна-тона эт, дук, он-он мун түнүг ашпа ортла — төрөөн колхозунун байлаа. Ол байлакты хойжулар боттарынын дескел чок ажил-ижи-биле тургузуп турар. Хойжулар — кезде ажил-агыйны улам ийи хөгжүдөр дөш демиселин шалпычы участогунун дайынчылары.

Оларнын бирээзи, коммунист Оюн Сарыг-оолович Болат-оол ниитинин мал ажилына ажилдаа ону чылынын дөргөн бирги ажил хунун мынаар эрттирип турган.

Хойжунун кодамына кезээки ажил — чаш хураганарны өмнөри, сизгенеткен хойларны сугтары доозулгалаа турда, колхозтун мал эмчизи Чооду Байыр-оол келген. Хойжуларнын ол доктаамал аалчызын аалдын коданчы шог мзы беэин танымы, мычангаш ону еске ховар аалчылар ышкаш девидип корутуны, чүгө оон эмнөөр ап чоруу кара сумказынче чыг тыттып көөр болду.

Дыдырар-дыдырар, омак-сергек чаш хураганарны хойжулар өмчөгө көргүзүп, канчаар ажаал, чүч хереглеттинип турарын анда чугаалап, сүмөдөжип турганнар.

— Чаа-ла 50 ажып тур. Массалыг оолдакшыны каш-ла хонгаш эгелээр. Төрүтүнгөн хураганнар боткур чаагай-дыр. Оларнын нелерини суду база шымай. Бюмичинден арбыны берип көрүрөп, өмч. Ол тергини эки эм чүе—деп, хойжунун кадайы Б. Көгөйен угбай чугаалады.

— Минералдыг чөм — дус бар, хураганнарга кажаа белеткеттинген, ногаан сизгенер-даа мун-ле арбындыр аа—деп, мал эмчизи кодамын хынамчалыг кезай көргүлээш, түн-нел кылган.

— Ам хунун өлчөөнде тургузтуу турар кол чүл—кодан бүрүзүгө оларны талбайлаар херек. Көрүп турарга залбай тырткан аал чок тур. Айт дадынын ажаалашы чөле чугула. Бо дугайын силер база кичээлге алкан боор силер аа? —деп, улуг хойжу өмчөгө сүмөлдөө.

Чооду Буденович Байыр-оол мал эмчизинге он ажыг чыда үзүктө чок ажилдап, колхозчу малчынарнын өзүлүг өнүгү, сүмөлдөкчиз болуп келген. Ол колхозтун хой-билти ажилдарына илдепкейлиг кирип, партия организациянын малчынарга агитатору болуп турар.

— Усть-лабинчилерниң чагаазымы харым кылдыр кандыг белеткелек сөинээр силер, Оюн Сарыг-оолович?—деп, өмч агитатор хойжунун өг-булезинге беседа кылып дооска айтырган.

— Чүс төрүүр хойга онааштыр 105 хураганны өстүрөр, хой бүрүзүндө 3,2 г дукту кыргып алыр мен—деп, улуг хойжунун харызымы ымыды болган.

Бот-оругла-чарылгалыг № 2 хойжу бригадын мурнакчы хойжу эш Болат-оол чөд чылын бирги чылындан бээр өөлгү дөрт чылдар дургузунда колхозтун мурнакчы хойжуларын олурунда туржуп, чыд буру улам бедик көргүзүлгө чөдип ап келген. 1962 чылда ол 417 хойдан 462 хураганни менди өстүргөн болгаш хой бүрүзүгө онааштыр 3 г дукту кыргып алган. Ам оон колданында 410 ажыг хойлар хур кыштап турар.

Хойжу О. Болат-оол, мал эмчизи Ч. Байыр-оол оларга идөгөн участокка бедик харысалгалыг ажил хөрөө-биле, чонну боттарынын үлөгөрн-биле кыйгырып, сорук кырип турар, бот-идепкейлиг, тура-сорукугт чоруу-биле «Чодураа» колхозтун боту чонунун хүндүктөйи, иделгени чаалап алган.

Амгы бо сонгулда кампаниянын үезинде чодураачылар оларны ажилчы чоннар депутаттарнын чө-чө Советтеринге боттарынын төлөөлекчилеринин саныга шилип алган.

О. С. Болат-оол Тес-Хем район Советинин депутаттын кандидатына, а эш Байыр-оол Самагалдай көдө Советинин депутаттын кандидатына депштитирген.

Олар чонун иделгени төлөтпөг бараан болулар.

Чурунта (солгай талалап) хойжу О. Болат-оол биле мал эмчизи Ч. Байыр-оол.

М. ОЮН. Фото авторуу.

Тес-Хем район.

Колхоз даргазы пропагандист

Понедельник кезээинде Чөөн-Хемчик районун СЭКП-ийн XXII съездин аттыг колхозтун кудумчуларына ном-дептерлерин кижилерин бо-ла көрүп болур. Ол ымыды болур жураууг-даа.

Партия эге организациянын шитириин баугаар понедельник кезээин колхозта политбюгунерин болгаш техниктиг өрөдигенин доктаамал хуву кылдыр чаралаан.

Ындыг кезээлерин бирээинде колхоз конторасына чөдө бердим. Колхоз даргазы пропагандист эш Куулар Балчир-оолович Комбукай семинар кичээлдерин эрттиреринге белеткенен тур.

— Хоочун пропагандисттерин бирээзи болгай силер, пропагандист дуржуларын, кичээлдерин канчаар эрттирип турарынын чугаала берип көрүңер?—деп, оон диледим.

— Дуржугалыг деп чуну чугаалаар боор. Кичээлдерин ханы уткамынардыг эрттиреринге чугула чүе болза, пропагандисттиг бүгү талалыг белеткенин, кичээлге көргүзүг мате-риалдарын доктаамал ажаалаар болур. Ээлчеглиг кичээлдерге чаа те-маны тайылдырлаарга колхозтун, районун ажил-агыйжы амыралды-дан чакеттерин тайылдырга ажилгаары өргөжөк чугула. Мын-чангаш тема бүрүзүгө кичээлди амыралды-биле холбарып оларга-жып турар мен — деп, ол чугаалады.

Куулар Балчир-оолович Комбукайнын удуртуп турар кезде ажил-агыйжы додарай экономиканын өрөңөр болгумунде 30 дынакчылар бер. Дынакчыларын ажил-ижи-яныч-буру. Мында малчынар, чол-аачылар, бригадирлер, куш ажаачы-лары дөш, кышкыны чок дээр!

Октябрь айдан бээр 13 уаза кичээлдер болуп өрткөн. Эрткен ки-

Чугула хемчеглерни ажылдап кылган

«Найрал» совхозтун Кара-Тал салбырында партия комитетинин бю-розу ында местком-биле каттышкан хуралына малчынарнын культу-ра-адырал талазы-биле негелделерин хандырынычче утганган чамдык чу-гула хемчеглерни ажылдап кылган.

Бо чылын Булакка механизастаттынган ферманы организаастаар, анза хлеб быжырап черин бажынын, чунар бажыны тудуп, ажилгалаа кий-рер. Оон ында, малчынарга солун, сеткүүдери неделеда ийден эвээш эвес катап чедирер, лекция, беседаларны кылдыр, концерттерни көргүзөр, ол аразында малчынарнын бажынарнын чугайлажып берип турар кыл-дыр комсомолчу-аныяктарнын доктаамал тускай культура эвенозун тур-гускан. Аргалыкта малчынарга салгыжы чок магазин тургузар. ырак-уак оларларда чурттап турар малчынарга салгыны айта 2 катап чедир-рип турарын магазин өргөлөкчизи эш К. Чапан хүлээнип алган, ажил-дап өгөлөй берген.

Кара-Талда коммунист куш-ажылдын бригадасы деп атты чөдип алган сүт-бараан ферманына агитпунктуну база бо чылын организаастаар деп партбюро шиттирлээ.

Устунде көрдүнгөн тудугларга болгаш малчынарга чурттап бажы-нары тудурына херегелээр бир мун кубометр тудуг мыжын белеткээринге салбырын ажил-ишчилери киришкенер.

Неделе санында, четверг хунде ырак-уак оларларда чурттап турар малчынарнын амырал-чурталгалын көрүшкөн, оларга солун номчуп бээр, беседа кылдыр болгаш оларын оон-даа еске культура база ма-териалдыг негелделерин хандырып турар культурга доктаамал ажилдап турар.

РФСР-ниң Дээди Советинге болгаш чер-чер Советтеринге сонгулда хуну — март 3-те байралап хунуге ажил-агыйжы чөдичкинин жу-ражыры дөш, ылангыча мал кыштагалашкынын чөдичкинин чорудары дөш, малдын чаш төлү менди камгалап алыры дөш малчынар орту-зунга агитация ажилы агитаторлар Х. Суктер, Т. Сундуй, М. Доржу, А. Кувискаал илдепкейлиг чоруу турарлар. Сугурда агитпунктун эки дерип, ында агитаторларны өлчөгө-биле ажилдадып, депутаттарга канди-даттар-биле ужуражылаарын кылтып турар.

Оон ында, мал чеми ховартап, шөр мал оолдап эгелээни-биле сал-бырда мал кыштагалашкынында дүвренчиг байдал тургустунуп турарын барымдалааш, коммунисттерин, ылангыча партбюро кезигитерин тусту-с участоктарда хуваап быжылгаан. Олар ол талазы-биле хемчеглерни база ап өгөлөй бергенер.

С. ВЕШ-ООЛ.

Олар — культура ажилдакчылары-дыр

СЕМИНАР СООНДА... Сонгулдага белеткел ажилдарын үезинге Тады районта агитаторларнын, про-пагандистерин база агитпункт өргөлөкчилеринин семинарларын ра-йон төвүгө болгаш чер-чөдөргө ор-ганизаастап эрттирген. Семинар соон-да колхозтарга болгаш совхозтарга лекциялар болгаш беседаларын са-ны улам көвүдөөн. Оларнын хөй кезин фермаларга база хойжуларга номчаан. Бүгү делегей байдалын дугайын — ВЛКСМ райкомунун секретары эш Конохов, «Ийи деле-гей болгаш ийи демократия» деп лекцияны — райүүккомуну культу-ра кидилигин өргөлөкчизи эш Шевченко алаан каш чөдөргө ном-чун таныштырганнар.

Ажилчы чоннарнын ортузунга агитас ажилдары чүгө оон-биле кымыгаарлаттырмаан. Лекторлар болгаш пропагандистер усть-лабин-чилерин кыйгырыны барган-на чө-дөргө таныштырып турарлар.

Бай-Хаак сууга лириктиг ырлар-нын болгаш таңыларын кезээин болуп өрткөн. Ону сугурда хөреж-енер чөвүлөөн (Даргазы Н. Тыр-тык-Кара), район обидетеканынын болгаш Культура бажынын чөд-ици өлчөгө каму организаастан. Ол кезээде коммунист, совет демокра-тия, совет хамаатыларнын эргеле-ринге база хүлээлгелеринге хамаа-рышкан яныч-буру ырларын анык-тар күүсеткенер.

БАЗА БИР АРГА. Усть-Лабинск бугурулге өргөдөлийн ажил-ишчи-леринин кыйгырыны пропагандала-арынын планын Улуг-Хем районун культура алаан чөдөрүн ажил-дакчылары чогадып, ол бугурулге ажилдап турарлар. Бир дугаарында фермаларга болгаш хойжу бригада-лар төлөткөн, хойжу бөдүктөргө чөдөр ол кыйгырыны таныштырып эгелээнер. «Ак-Тургут», «Кич-Чыраа» кезээе клубтары ол эки эгелөкчизи-

ни пропагандалаары-биле бөтөр-ни төлөөлекчилерин ийи-бөөр чо-руткан. Олар солунвардан номчу-галарын кылды, концертти көргүзүп чорашанар. Бүгү чуртта калбарган социали-стик чарышты ажил-ишчи киж и бү-рүзүгө чөдөнтүр тайылдырлаары-нын бир арганы кылдыр, районун культура бригаданын тургускан. Ында 13 киши ийи пөсөк болуп, ра-йонун девискерин хуваажып ал-ганнар. Февраль 22-де олар ийи-бөөр чорашанар. Бо бригада сон-гулдага холбаштыр агитас-массалыг ажилды калбартышкан, малчынар-нын культура-амыралдыг негелде-рин хандырынын айтырыгларын шиттирлеринге чер-чөдөргө культу-ра ажилдакчыларына дуулаар.

КОРҮГҮЧҮГӨ. Иза-Хемин кино-установканын сонгулда хуну — март 3-те ажилчы чоннара кино көргүзөринин планын кылган. Ол хуну киноустановка бүрүзү хушус-таа, кезээ-даа киноларын үзүстө чок көргүзөр. Ам бо хүнерде кол-хозтарын хөй кезинге «Уезинин шилип алдыр», «Кукурузанын өзүлүг кожаа», «Чагай дүктүгү тураа-мыр» дөш ышкаш, кезде ажил-агый теманына киножурналарын көргүчүлөр көргөннөр. Медведка болгаш Федорова сугурларда кино-установканын (киномеханиктери эштер Лемкин, Ковалев) «Киноу—кижи бугурууге» деп сорулганы са-лып алган чүктүлдүг ажилдап ту-рарлар.

— Биске көдө ажил-агый тема-ларынга кинолар болгаш кино жур-налар дыка негеттинип турар, ыш-ка-лааа республиканын кино-фильмдер таралдыр конторазы ону эвээшти чоруу турар. Ол дугайын бистин көрүчүлдерин негеп турары чөдө чөптүг — деп, райүүк-комуну культура кидилигин рема-стери Алексей Кузмыч Киселев бистин редакцияга дынаткан.

АЛТАЙ СОВХОЗТА

Совхоз суурларынн шрайы чарыштып турар. Бүгү-ле чүдөлери бе-ден, хоорай бажындарын дегер кызы бажындарын туткуларын калбар-ган. Культура бажындарын, өмчөгө шөкөлдерин, уруглар сал-тары болгаш яслидерин, культура-амыралдыг чөдөрүн туткулуп тур-ар.

Талманын бугурулге өргөдөлийн «Чаа-Алтай» совхозунун ажилчына-рынн механикаторларын, малчынарнын 96 өг-бүлөлери бо чылын чаа бажынарже кооруп кирген. Көдө чөдө бир-ле дугаар улуг пөсөк-ден туткан 45—48 квартираларыг ийи бажынын ында ажилгалаа кирген.

СЭТА-нын фотохрониказы.

АДА-ИЛЕРГЕ СУМЕ

Школа назыны четпөөн уруг-ларын эки аажы-чага кижизидерин бичезинден-не агелээр чугу-ла. Кижинин аажы-чанынын үндөинерин бичезинден хөвир-леттирер. Бичи уругун чурт-талгаанын баштайгы чылаарын-дан эгелээни-ле оон кижизидилге-зинге өг-бүдөини салдыр улуг. чүгө дөргө олар бир эвес уруг-лар салынга барбайн турар бол-за, оон кол кижизидилчелери ада-не болур болгай.

Мычангаш школа назыны чет-пөөн уругларны кижизидерини онзагай байдалдарын ада-не бү-рүзү эки билер ужурулг.

Херек кырында чамдык ада-иелер бичилеринин назы харынга дүүшөс негелделерин тургуза бээр таварылгалар бар. Мапаз бир чикетки көрүп көрөлинер.

Беш хардыг Сапа деп оол авазы-биле кады даайы сугга бээр болганар. Неэи огунун баж-ыч чанынга мапазыл каш, кайнаар-даа барбас сеп деп ча-гып каан. Улаваанда авазы үнүп көөргө, оглу чок болган. «Ойлу чок төл, ам база чиде маннай берген-ир!» — деп, хоралап чугааланмышпаан көөргө, оглу, шынап-ла, кожазында бажын ча-нында ойнал турган ийи оолду сонуурган кайгал турган. Сөс тооваан чүе болганза, ону ыла-ваыда кезелер деп шиттирлээш, кырган-авазынга чагып кашш авазы чааскаан чоруп каан. Ав-азынн кашпкан чорупканын бил-лип кашш, Сапа, хомулап:

— Боря дайым сугга зыка-ла барыксаан ийик мен—деп, ка-раанын чакы тюткүп олурган.

— Чүгө чоруй барганын ол мьчаш?—деп, кырган-ава хий-ланган.

Бичи Сапа чуну-да мытта-ваан болгаш ыгалап-ла турган.

БИЧИИ УРУГЛАРЫНЫ КИЖИЗИДЕРИНИН ЧАМДЫК АРГАЛАРЫ

Сапа авазы чүгө дынавайн берганай? Ону тайылдырлаары бедеп. Ойнап турган оолдары сонуурган болган, авазынга берген аазыккынын мычун ут-тукпаны олуур.

Бичи кижинин үндөилгелери оларын меделеринин быжыгып салбыраалындан хамааржы дөштин билезинден чамык ада-иелер уругтун арга-мергежили эртер үнелетер чоруктар бар. Бичи уруглар көчүгү сеткин-дик болгаш оларнын нерв сис-темазынын доктаамал, шаштык-тап турар төптөри кошкак болур. Долганды турар бүгү-ле чүдү-лөр бир-ле дугаарында уругтун мияныккынын салдыр чөдөр, чүгө оон соонда ам уругтун угаан-меделеринге чөдөр. Мын-дыг чорук коллунуна 4—5 хардыг уругларга, чамыкта оон улуг-лаа уругларга хамааржы.

Чижээлөөргө, бичи уруг хо-дун эртер хөдөөзининг, буту-ле чүдөлөрүн чүгө болууну-биле кылдыр дээр, кандыг-даа бүзү-релг, кеземче анда дуулаваас бол-ган болза, мындыг таварылгалда уругтун кичээлгени өскөөр уг-ландырып чугула. «Сонгаже кө-рөм, аккыр агага тараа чип, еске-лерин кыйгырып тур»—деп, авазы үш хардыг огунуна чугаа-лаан. Бичи оол оокругтар, хар-пы-лаа өөрүшкүлүг хулу мурун-га-биле кусту өтүтүп эгелээш. Мын-дыг аргаларын 2—4 хардыг уругларга хамаарыштып ажилда-за чөдө эки.

Арай улагалы берген уруг-ларын «кажарлаары» ымыды-ла белек эвес. Мапаз оларнын кылдыр деп турганы кандыг-бир

солун чүдөлүн дугайын сагып-талдырып, азы болу сонуугачыг чүдү чугаалаа эки. Мычун оон кичээлгени еске чүдүчө угалайып, оокругай бөзөгө, уругтун шын эвес болганын чугаалап билин-дирер херек.

Анги-ангы назы хардыг уруг-ларын кижизидилгенин журу-дузалыг бир кол чүдү—долган-дыг турар кижилерин үлөгери болур. Бичинер арга-мергежили болгаш амыралдыг дуржулажы эвээш болганардан өттүнеринге чүктүлдүгөр. Бодулдан улуг ки-жияны бугурулгеге өстөри уругта улуг салдарыг. Чамыкта бис ону утуп турар бис. Мычангаш уругтун эң чок кижилеринин эки үлөгери шын кижизидилге чугула.

Оон ангыда, уругларны эки аажы-чага, чанчылдаа кижизидер өг-бүдөле доктааттынны тургустунган корум-чурумуну шымыгы сагымындан база ха-мааржы. Бичи уругларын сөс дынаваас, тооп көрбөс чоруну ада-иелер оларны боттары көлүн эртер опчотандырып тургаш өскөүдөр таварылгалар база бар. Уругтун могалышкынын күүстөлөс болгаш алыжынычи киж и бодулун негелделеринге ту-руштуг болза — сөс дынаваас, туразы улуг чорук уругларга турбас. Чамдык ада-иелер ону күүстөлөс, харын мынча дижир-лер: «Өвүз келгеш биле бээр, ажырбас он».

Шак ымыды чоруктун бир чи-жээ бо-тур. Мээн башкылдап ту-рар казымыга 7 хардыг Тола Пө-талов өрөнип кирген чүе, Өг-бүдөли оолга дыка мынак, киж и

бүрүзү ону бодууну-биле опчок-талдырып турган. Кандыг-бир та-варылга болганда, ол уругтуну-ле ыглаар, алгылар болгаш кү-зөзүн ылаваыла чөдип аар тур-ган. Мычангаш оон-биле ажил-даары мөзө баштайгы үелдере берге турган. Оолдун неэи шко-лага өкөлөшөп, оон кижизидилге-нин бүрүзү-биле өдө тургузары негеп, сүмөлдөм. Бир-ле дугаа-рында, киж и бүрүзү чангыс-айи негелдиг болуун оон-биле ду-гурушкан мен.

Багай чанчылдар Толдын аажы-чанында быжылы-биле сип-нижкен болганда, ону өдө кижизидеринге хөй күш, шыдажыг херек болганын дуржулгамдан билим. Ол ам чүрүмүг, кымы-мак өрөниччи болу берген. Оол-дун ада-иэи оон шын кижизидил-гелени херекке ал, школа-биле кады өй-шанда хемчөг алганы көчүгү шын.

Ада-иениң уругтарына баулуг ышакшылы негелдиг болгаш шымыгы болур журулду. Мыры-най бичи уруглар беэни боттарынын хире шаа-биле долгарай корум-чүрүмүг болур. Оон кү-зөттөри уругту чүрүмүздүр дөзөш ада-иелер билер херек.

Бичи уругларын чамдык эки күзөлдөрүн хандырышпаан, өг-бүдө шити оларын негелдөлөгө шымыгы болур журулду: оттуг ыш-биле ойнал болбас, эинг лөчкага дөш болбас, еске-нин херекселерин чөшээрел чок ап болбас, ийи-бөөр баарда айтырып алыры дүүлү, оон-даа еске.

Кандыг-бир чүдүл уругта чөд-шөдөрөйиң барган хирезинде-ле,

чамдык ада-иелер эгелээн хөдөөн төнчүзүгө чөдөрбей баарлар. Ол шын эвес. Тимес-батпас хо-роушкуннар, кончүшкуннар уруглар кижизидилгенин хөра-лыг.

Бир эвес өг-бүдөгө хун чүрү-му быжымы-биле тургустунган болза, кижизидилге алыгы түн-недиг болуп, бичи уруг кадык чагаай өер. Оон организм тус-кай доктааткан үедө улугурунга, чөмөнчиринге, агаарларынга, ой-наарыга чангыштып каар.

Школа назыны четпөөн уруг-ларын кол-ла ажилы — ойнаа-ры ол. Ойнааккын бичи уруг-ларын өөрүшкүзү, мыччалаа-ла ол чүгө хөдөшкөш эвес, харын уругта хамаарыштып чүдү-да ажил болур. Кандыг-даа өг-бү-дө — ава, ача уругтун азы ог-луун ойнаартарыныч кичээл-гөй салып, оларны шыжкар тус-кай чөдөр, ойнаарыга таарым-чалыг байдалды тургузары чүгү-лү. Ол ышкаш, чүдүн-биле, кан-чаар ойнаарын сүмөлээр болза көчүгү эки. Оон ашпада, бичи уругларны куш-ажылаа чангыш-тырары чөдө албан.

Бичи уругларын шын кижизидилгенин оларын онзагай байдалдарын өрөнип көөрү улуг журу-дузалыг. Мыччалаа-ла киж и бүрүзү чангыс аай, дөмөй-лөшкөк кылдыр кижизидилге дөзө-ш билгитир. Мычангаш школа назыны четпөөн уругларны кижизидеринин чамдык онзагай аргаларын көргүзүп, ада-иелер-биле хөй чыг ажилдап келле-ринин үезинде көргөн чүдөлө-ринге үндөйлөш мээп бо сүмө-нин ада-иелер-номчуп таныжар болза артык эвес бөөр.

В. ПУГОВИНА, Кызылдың № 5 школасынын башкысы.

Допчүзү-биле

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтун Кулузун бригадасында төрүүр 2300 хой бар. Оолдакшыны эгелээш, баштайгы төрүтүнгөн 560 хураган шупту менди. Колхоз баштаар чери бригадаже сакманыктерин немей үндүргөн.

О. СЕМДЕРЕК.

«Найрал» совхозтун малчыны Тудуш Сертин бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганны өстүрүшкөн, хой бүрүзүндө 3500 грамм дукту кыргып аларын хүлээген. Оон кодан хою хур, баштайгы төрүт-түнгөн 125 хураган шупту менди.

Т. СУНДУЙ.

«Бардык» совхозтун Хөндөдөк салбырынн малчынарныга ында школа коллективин үрүчүгү шөдтөп келген. Күзүн М. Очурун 300 хой кирер кажаазын тудушкан. Ам К. Очурун узуну 18 м, дооразы 7 м кажаазынын хөрөңүн арылган берген.

